

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Безкорвайної Ольги Володимірівни
на дисертаційне дослідження **Назаренко Галини Анатоліївни** на тему
**«Теорія і практика виховання культури демократизму учнів старших
класів загальноосвітніх навчальних закладів»**, подане на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання

Дисертаційне дослідження Назаренко Галини Анатоліївни присвячене проблемі, актуальність якої не викликає сумнівів. Це пов'язано з тим, що в умовах культурного відродження українського суспільства, у період інтеграції України у світове співтовариство одним із провідних завдань педагогічної теорії і практики є підвищення якості становлення та виховання учнівської молоді, створення оптимальних умов на зміцнення інтелектуального потенціалу учнівської молоді, заснованого на принципах гуманізму, демократизму, пріоритету духовних, моральних, громадянських й особистісних цінностей.

Автор переконливо аргументує свій науковий пошук аналізом актуальності поставленої проблеми, наявністю суперечностей і недостатнім рівнем її вивчення у педагогічно-практичній діяльності. Той факт, що дисертаційна робота внесена до плану науково-дослідницьких робіт лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України «Патріотичне та морально-етичне виховання підростаючого покоління» (№ держреєстрації 0102U000390), також свідчить про актуальність досліджуваної проблеми.

Дослідження дисертантки відзначається чіткістю й науковою виваженістю в обґрунтуванні використовуваного науково-поняттєвого апарату, а саме у визначенні об'єкта та предмета, формулюванні мети, постановці завдань.

Мета дисертаційної роботи автора полягає в цілісному обґрунтуванні наукової проблеми, розробці й апробації концепції та технології виховання культури демократизму учнів старших класів.

Логічно побудованою та достатньо обґрунтованою є структура дисертації, яка представлена вступом, п'ятьма розділами, висновками, списком використаних джерел і додатками.

Наукова новизна дослідження є беззаперечною і цілком очевидною. Назаренко Г.А., спираючись на кращі досягнення теорії і практики вітчизняної і зарубіжної наукової думки, використовуючи напрацьовані наукові підходи й методи, сформулювала вихідні концептуальні положення, які дозволяють виявити не тільки загальні тенденції, а й характерні особливості, підходи, принципи, організаційно-педагогічні умови виховання культури демократизму у старшокласників.

Привертає увагу кваліфікований рівень висвітлення досліджуваної проблеми і спроможність автора до аналізу стану її розробленості у теоретичному, методологічному та методичному аспектах. Правильна зорієнтованість дисертантки у педагогічно-практичній діяльності підтверджує її професійну компетентність та сформовану готовність до якісного проведення самостійних наукових досліджень й узагальнення їх результатів.

Аналізуючи історію розвитку досліджуваного явища, Назаренко Галина Анатоліївна робить ґрунтовний методологічний аналіз з позицій різних наукових теорій і концепцій відносно феномену культури демократизму шляхом застосування аксіологічного, компетентнісного, особистісно орієнтованого та суб'єктно-діяльнісного підходів, підкреслюючи їх спрямованість на гуманізацію і демократизацію суспільних відносин та формування людини з новітнім світоглядом, що базується на гармонійній взаємодії з довкіллям та іншими людьми. Дисертантка виважено і коректно в хронологічній послідовності використовує відомі наукові підходи обґрунтування отриманих результатів, висновків і рекомендацій.

Дисертаційну роботу вигідно вирізняє те, що Назаренко Г.А. у своєму дослідженні чітко окреслила системний підхід стосовно обґрунтування таких компонентів досліджуваного феномену, як: когнітивний, емоційно-ціннісний,

діяльнісно-практичний і визначення відповідних критеріїв (знання демократичних основ суспільного життя, демократична спрямованість, активність самореалізації у демократичній взаємодії) і показників, чітко та послідовно схарактеризувала рівні досліджуваного явища: високого (ініціативно-рефлексивного), достатнього (активно-рефлексивного), середнього (активно-репродуктивного) та низького (пасивно-репродуктивного), науково обґрунтувала організаційно-педагогічні умови, що сприяють динаміці цього процесу і технології їх реалізації, а саме: підготовки педагогів до виховання культури демократизму учнів старших класів; оптимізації навчально-виховного процесу в контексті виховання культури демократизму старшокласників; розвитку демократичної взаємодії самоврядних органів загальноосвітнього навчального закладу; педагогічно доцільного використання інформаційно-комунікаційних технологій; формування вмінь демократичної взаємодії старшокласників з інститутами громадянського суспільства, органами влади та місцевого самоврядування.

Слід констатувати, що системний підхід виявився плідним, оскільки дозволив Назаренко Г.А. розробити й методично забезпечити експериментальну апробацію в навчально-виховному процесі та позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів авторської концепції, яка базується на теоретико-методологічному, змістово-функціональному, процесуально-організаційному і підсумково-аналітичному складниках та відповідно розробленої технології.

Дисертація Назаренко Галини Анатоліївни має важливе практичне значення. Автором створено та впроваджено в навчально-виховний процес:

- методику діагностики рівня вихованості культури демократизму старшокласників;
- навчальну програму факультативного курсу «Вчимося демократії» (для учнів 10-11-х класів);
- алгоритм демократичної взаємодії учнівської молоді з інститутами громадянського суспільства, органами влади та місцевого самоврядування;

- авторський сайт для старшокласників «Вчимося демократії разом!»
- координаційний центр інформаційно-комунікаційного простору;
- зміст методичного посібника для системи післядипломної педагогічної освіти «Виховуємо культуру демократизму особистості»;
- Програму підготовки педагогів у системі післядипломної освіти до виховання культури демократизму учнів старших класів;
- методичні посібники за результатами дослідно-експериментальної роботи «Виховання культури демократизму особистості засобами телекомунікаційних проєктів» і «Сучасні підходи до виховання демократичної політичної культури як компоненту культури демократизму старшокласників».

Запропонований автором науково-методичний інструментарій може бути застосований як в освітній практиці середньої школи при створенні та реалізації інноваційних програм розвитку особистості старшого шкільного віку, у практичній роботі учителів, класних керівників, соціальних педагогів, шкільних психологів, так і в системі післядипломної педагогічної освіти.

Практичні результати дослідження можуть використовуватися під час розробки конкретних практичних рекомендацій щодо подальшого вдосконалення виховного процесу в школі загалом; педагоги, психологи і дослідники можуть послуговуватися сформульованими теоретичними положеннями та апробованими методиками в дослідженні проблем виховання й аналізу його результатів.

Важливим є те, що подальшого розвитку набуло вирішення проблеми змістових характеристик форм і методів роботи з виховання культури демократизму старшокласників, способи використання інформаційно-комунікаційних технологій у вихованні учнів старших класів.

Робота базується на достатній кількості вихідних даних, прикладів, розрахунків. Для підтвердження теоретичних положень автор проводив формувальний етап дослідження, метою якого була експериментальна перевірка ефективності обґрунтування організаційно-педагогічних умов та

технології виховання культури демократизму учнів старших класів.

Обґрунтованість результатів, отриманих здобувачем, ґрунтується на погодженості даних експерименту і наукових висновків. Так, протягом усієї експериментальної роботи здійснювалася регулярна педагогічна діагностика рівня вихованості культури демократизму старшокласників; вносилися корективи; проаналізовано кількісні та якісні результати дослідження.

Поступове зростання показників на кінець педагогічного експерименту свідчить про ефективність запропонованих автором організаційно-педагогічних умов та технології означеного процесу. Розроблені й апробовані організаційно-педагогічні умови та технологія дозволили отримати оптимальні результати щодо підвищеного рівня культури демократизму в учасників експерименту, а також готовності педагогічного колективу до різноманітних видів організації позаурочної виховної роботи зі старшими школярами.

Результати, представлені на захист, погоджуються з даними, отриманими під час дослідно-експериментальної роботи, і дають підстави стверджувати, що завдання і поставлена мета дисертаційного дослідження виконані. Про їх відповідність, зокрема, свідчить експертиза даних, проведених в експериментальних закладах різних областей України.

Результати педагогічного експерименту супроводжуються матеріалом у графічному відображенні, у вигляді таблиць, рисунків, діаграм, представлених у самому тексті дисертації та в її додатках. Останні суттєво розширюють та доповнюють змістове поле дисертаційного дослідження.

Вірогідність експериментальних даних забезпечується використанням сучасних засобів і методик проведення дослідження. У роботі дисертантка грамотно й коректно використовує математичний апарат. Положення, котрі покладені в основу змісту дисертації та її структуру, підкріплюються статистичними даними.

Основні положення і результати дисертації відображено у 55 публікаціях (з яких 52 одноосібні), а саме: 1 монографія (одноосібна), 5

методичних посібників (з них 2 одноосібні), 20 статей у наукових фахових виданнях України та 5 у зарубіжних періодичних наукових виданнях, 3 статті в інших виданнях. Основні теоретичні й практичні результати дослідження було оприлюднено у 21 збірнику матеріалів науково-практичних конференцій різних рівнів – міжнародних, всеукраїнських, регіональних.

Автореферат відповідає змістові дисертації й розкриває основні її положення.

Позитивно оцінюючи виконане дисертаційне дослідження, водночас хотілося б зробити певні зауваження та побажання.

1. З метою надання чіткості і наукової логіки дослідження за необхідне вважаємо внесення корективів у назви окремих розділів і підрозділів. На нашу думку, не досить вдалою є назва п.4.2. дисертації «Послідовність виховної взаємодії на формувальному етапі дослідно-експериментальної роботи», оскільки *технологічна карта виховання культури демократизму старшокласників*, про яку йдеться у цьому підрозділі, є вагомим напрацюванням дисертантки, а тому мала б бути відображена і в назві підрозділу, і в практичній значущості здійсненого дослідження.

2. У дисертаційній роботі помітна непропорційність в обсягах теоретичного й експериментального матеріалу дослідження.

3. У п.3.3 дисертації під час обґрунтування технології виховання культури демократизму старшокласників автор окреслює чинники, які впливають на ефективність досліджуваного процесу. На нашу думку, доцільніше було б глибше та ґрунтовніше подати характеристику взаємозв'язків між внутрішніми та зовнішніми чинниками, які впливають на виховання культури демократизму в учнівської молоді, а саме: гендерний, адміністративний, регіональний. Проте в тексті дисертації та автореферату не відображено результатів такого аналізу.

4. Дисертантка не приділила достатньо уваги розробці методики подолання етнічних стереотипів, виховання в учнів старших класів поваги до інших націй, народів, що є актуальним у процесі формування демократичних

ціннісних орієнтацій особистості у сучасному багатокультурному суспільстві.

5. Недостатньо висвітлено співвідношення оптимальних педагогічних форм та напрямів виховання культури демократизму у старшокласників.

6. Отримані наукові факти були б більш переконливі за умов кореляційного аналізу між виховним впливом рівня культури вчителя й мотивів на майбутній шлях старшокласника як особистості, котра прагне до самоствердження і самореалізації, а також між визначенням взаємозв'язку пізнавальної діяльності учня з рівнем його культури демократизму.

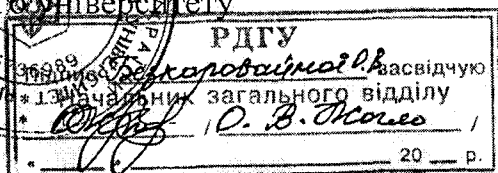
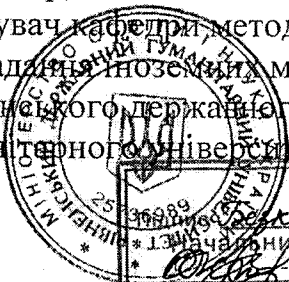
7. У дослідженні доцільно було б звернути увагу на те, які саме методи та методичні рекомендації можуть використовуватись у системі перепідготовки та підвищенні кваліфікації педагогічних працівників з питань дослідницької проблеми.

У підсумку є можливим висновок, що дисертаційне дослідження Назаренко Галини Анатоліївни за темою «Теорія і практика виховання культури демократизму учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів» є актуальним, самостійним і завершеним науково-педагогічним дослідженням, яке має важливе значення і конкретну теоретичну та практичну цінність для сучасної теорії та методики виховання, відповідає пунктам 9, 10, 12–14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567, а її автор – Назаренко Галина Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор,

завідувач кафедри методики
викладання іноземних мов
Рівненського державного
гуманітарного університету

О.В. Безкоровайна